

Makay László (nyugalmazott múzeumigazgató) Városkép és településtörténet című előadásában arról a változásról szólt, amely a tárgyalat korszakban tükröződött a város kiterjedésében, új utcák, új funkciójú településrészek kialakulásában. A város főutcáján megjelentek az emeletes házak, amelyek első szintjén a helyi zsidó kereskedők, üzletemberek boltjai voltak, míg az udvaron a raktárépületek, a műhelyek, a cselédlakások a másik utcáig futottak le. Szólt a különböző városi rétegek lakásviszonyairól, azok változásairól.

Németh Péterné dr. (a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola adjunktusa) a város iparosodásának folyamatáról értekezett. Felvázolta a környék mezőgazdasági terményeit feldolgozó iparágak létrejöttét, a város villamosításának kezdeteit és azt, hogy mennyire tudta Kisvárdát kihasználni a közép-korból öröklött helyzeti energiáját azáltal, hogy 1872-ben bekapcsolták az ország vasúthálózatába, s így nemcsak a fővárosi, hanem a cseh–morva, a sziléziai és az ungvári piacokkal is gyors összeköttetésbe került.

Dr. Kriveczky Béla (a Bessenyei Tanárképző Főiskola adjunktusa) a város nyomdairól és sajtótermékeiről adott átfogó képet. Szólt arról, hogy a kapitalista korszakban három nyomdája és négy havi-, illetve hetilapja volt a városnak. E lapok főként a gazdáknak és a város liberális érzelmű polgárságának voltak a szócsövei. Ezek az újságok kitűnő forrásai lehetnek a város kapitalizmus kori történetét kutatóknak.

Dr. Fekete Imre (igazgató főorvos) a város egészségügyi helyzetét tekintette át a századforduló idejéből. Érdekes előadásában nemcsak helytörténeti, hanem orvostörténeti, higiéniatörténeti szempontból vizsgálta a korszakot. Felhívta a figyelmet a város érdemes orvosaira, gyógyszerészeire, akiknek nagyon komoly szerep jutott Kisvárdát egészségügyében, a csecsemőhalandóságnak és a fertőző betegségeknek az országos átlag alá szorításában.

Zárszavában *Ács Zoltán* utalt arra, hogy egy ülésnek nem vállalhatja fel minden kérdés tisztázását, sokkal inkább azt a célt szolgálja, hogy új gondolatokat, hipotéziseket vessen fel, s ezzel irányt adjon a további kutatásoknak.

Jávor Ágnes

*Pécsvárad történelmi negyede
Járay Rudolf 1962 körül
készített légifelvételén. (MTI)*

A Pécsvárad Várbarát Kör

Második önálló kiállítását rendezte meg Nagyapáink lakóhelye címmel 1982. őszén a pécsvárad Várbarát Kör. Erről számolna be most a kör vezetője azzal a reménnyel, hogy törekvéseik, szerény eredményeik talán másoknak is szolgálatot tehetnek.

Két éve, 1981. november 12-én alakult újjá Pécsváradon a Várbarát Kör, és mintegy hatvan fővel megkezdte működését. Újjáalakulást említtünk, mert 15 évvel ezelőtt dr. Bándi Gábor muzeológus vezetésével már létezett felnőtt honismereti és várbarát kör Pécsváradon. Vezetője távoztával azonban tevékenysége alábbhagyott, majd teljesen megszűnt.

Talán nem felesleges pár sorban összegezni, milyen szándékkal jöttek össze a pécsvárad Várbaráti Kör újjáalapítói. Többé-kevésbé valamennyien tisztában vannak lakóhelyük, Pécsvárad hazánk történelmében betöltött jelentőségével. Történelmünk meghatározó fontosságú korszakában az István király által itt alapított bencés monostor országos feladatot kapott a magyar állam megszervezésében. A magyar koronát Rómából István királynak elhozó küldöttség vezetője, Asztrik, az itt időző Gellért püspök, továbbá Vak Béla, Anjou Károly Róbert, Mátyás király, Martinuzzi Fráter György személyében történelmünk kiemelkedő fejezetei kapcsolódnak ehhez a helyhez, amely megjelenésében ma is felidéri a hajdani egyház-központ, nagybirtokszékhely légkörét, pedig a vár az elhúzódó feltárások és felújítások miatt évek óta nem látogatható.

A pécsvárad Várbaráti Kör megalakulása idején az erők, képességek és szándékok felmérése céljából olyan kisebb programot tűzött ki célul, amely megmozgatja a kör és a község lakóit. Az ötvenes években itt élt festőművész, Curilović Ottokár magánkézen levő képeiből rendezett kiállítást, ez volt az első erőpróba. A pécsi művészettörténészek szakmai pártfogásával szép anyag gyűlt össze elsősorban Pécsvárad, továbbá Pécs, Harkány, Berkesd területéről, és a szakértők azt is megállapították, hogy Curilović egy-egy alkotásának helye van a Baranya képzőművészetét reprezentáló megyei gyűjteményben is. A helyi kezdeményezés tehát a szakma által nem ismert vagy elfeledett képzőművészre hívta fel az érdekeltek figyelmét.

A Várbaráti Kör ezenkívül beszélgetést rendezett a hely szülöttjével, Nemes Endre Svédországban élő festőművésszel a művész budapesti, illetve pécsi kiállítása alkalmával, és felkutatta a szülőházát is. Felkeresték és 90. születésnapja alkalmával köszöntötték Mayer Pál vízimolnárt, az egykori legnagyobb helyi céh utolsó képviselőjét, a helyi honismereti gyűjtőmunka régi adatközlőjét. Nem utolsósorban pedig a kör részt vett a vár udvarán álló István király-szobornál és a román kori kápolnában augusztus 20-án megrendezett koszorúzási ünnepségen.

Bővebben ismerténnék egy másik akciót, Pécsvárad archív fényképfelvételeinek, különböző ábrázolásainak összegyűjtését. Meglehető eredményeket hozott ez a gyűjtés, amelynek eredményét a pécsvárad leányvásár alkalmával sikerült kiállítani. Ekkor a Janus Pannonius Múzeum helytörténeti osztályától, annak vezetőjétől, Bezerédi Győző muzeológustól kapott tanácsokat a Kör. Az akció eredményeként mintegy 150 különféle felvételt sikerült összegyűjteni. Ezeket a Várbaráti Kör reprodukálta.

Az egyik legrégebb Pécsvárad-ábrázolást a helybeli gyógyszerészcsaládtól kapták: a gyógyszerár-alapító Herry József hagyatékából fennmaradt színezett rajz másolata az 1860-as években ábrázolja a mezővárost. Ennél korábbi fontos ábrázolás Ludwig Rochbock nürnbergi festő és rajzoló rézkarca 1857-ből a mezőváros főteréről, melyet Rochbock a Magyarország és Erdély képekben című könyv számára készített, s eredetijét a pécsi Janus Pannonius Múzeum bocsátotta a kiállítás rendelkezésére. Az egykori mezőváros múlt századi, kézzel rajzolt kataszteri térképével, valamint a gyógyszerár telkének 1839-ben készített címeres adásvételi szerződésével ezek voltak a kiállítás legrégebb és legbecselesebb darabjai. Nem terjedt ki a kiállítás gyűjtőkora a különböző katonai és egyéb térképekre, tovább kutatják azonban a helységről készített ábrázolásokat, mint amilyen például a Varjú Elemér Magyar várak című könyvében szerepelő, ismeretlen eredetű metszet.

A kiállított ábrázolások között legnagyobb számban szerepeltek a községben működött kereskedők kiadásában a századvég és 1945 között megjelentetett képeslapok, az egyesületi képek, mint például a tűzoltósága az 1910-es évekből, egy 1880-ból való enteriőr a mára sajnálatos módon teljesen átalakított régi gyógyszerárból, vagy az a gazdaságtörténeti szempontból is érdekes kép, amely cséplést mutat be 1900 tájáról.

Számos információt hoztak a régi képek az egykori beépültségről, a mára már átalakított eklektikus homlokzatok előtti utcaképről, zsúpfedeles parasztházakról a főutcán és az egykori közvilágítás szép lámpáiról. Szinte senki sem tudná ma már e képek nélkül, hogy a Vár utca közepén állt egykor az itteni szerb templom, s kevesen tudnák, hol volt a Kossuth-szobor eredeti helye.

Sikerült kapcsolatot találni dr. Murányi Iván amatőr fotóművésszel, aki 50 évvel ezelőtt készített hangulatos, szép felvételeket az akkori járási székhelyről. A Várbaráti Kör felkereste velében a Képzőművészeti Alap Kiadóvállalatot is, amely készséggel bocsátotta a kiállítás rendelkezésére 1959–1975 között készített képeslapjait, valamint sok, forgalomba soha nem került felvételt. Megragadó volt az a szelíd nyugalom, harmónia, amely a község történelmi falai között készült képekből árad, és amelyből, sajnos, ma sem tud vásárolni a Pécsváradon megforduló vendég.

Végezetül még egy gazdag képsorról kell beszámolnunk, és ez a Magyar Távirati Iroda hat kinagyított légifelvétele, amit Járay Rudolf készített 1962 körül, hol térképszerű áttekintést adva a település akkori beépítettségéről, hol pedig művészi erővel adva vissza a jellegzetes Pécsvárad-panorámát.

Mindezekhez kiállítási tárlókba került a hajdani mezővárosi címer, amely Szent György lovagot ábrázolja a sárkánnyal, egy válogatás a nagyközségi közös tanács vb-titkára, dr. Kófiás Mihály által őrzött régi mezővárosi iratokból és végezetül a Pécsváradról megjelent tudományos publikációk. Egy szinte már elfeledett faragott fafigura egészítette ki a történeti kiállítást, az egykori városházának a kapudíszé, amiről a nép azt tartotta, hogy az Milos, az 1850-es években felakasztott betyár portréja.

A kiállítás, amely néhány tárgyi dokumentummal kiegészítve Pécsvárad régi arcát kívánta felvillantani, idősebbek és fiatalok körében is sikerrel ébresztette fel a lakóhely iránti érdeklődést. Az összegyűlt

dokumentumanyag azóta további, viseleteket, mesterségeket, életmódot bemutató régi fényképfelvétellel bővült. Ezeket a Várbaráti Kör feldolgozza és a további kutatások számára hozzáférhetővé teszi. A dokumentumok, tárgyak gyűjtésére, tárolására és megőrzésére a pécsváradai Fülep Lajos Művelődési Központ nyújt feltételeket, és ad meg minden technikai segítséget. A Kör a továbbiakban a tárgyi gyűjtést szeretné erősíteni, hogy egy újabb kiállítás alkalmával a régi Pécsvárad lakóinak életmódjáról számolhasson majd be. Ezt a munkát egészítené ki a különböző történelmi eseményekről, személyekről való megemlékezés helyi gyűjtéssel és a megyében élő kutatók, szakemberek bevonásával.

Gállos Orsolya

Három csángó népművész halálára

Márís György

Csobán György

Nyisztor Mártonné

Az egyházaskozári pávakör közösségéből az elmúlt másfél esztendőben három rendkívül értékes, tehetséges énekes is eltávozott. Mindhárman a népművészet mesterei voltak, és nehéz, küzdelmes életet éltek, akárcsak a többi csángó-magyar, akik a második világháború során, Moldvából kerültek Magyarországra. A magyar népi műveltség legősibb rétegeiből való kultúra örökösei voltak tehát, illő, hogy néhány sorban megemlékezzünk róluk.

1981. november 30-án 81 esztendőskorában hunyt el Csobán György furulyás népművész, Moldvában, a Bákó megyei Gaiceana község Magyarfalva nevezetű falujában született. A jóval több mint száz moldvai magyar faluban – az 1949–1956 közötti éveket nem számítva – soha sem volt és ma sincs magyar nyelvű iskolai oktatás, így Csobán György is román iskolában végzett 7 osztályt. Saját visszaemlékezése szerint 15–16 esztendőskora óta furulyált rendszeresen, s igen büszke volt arra, hogy 1932-ben játszott a falujukban gyűjtő Domokos Pál Péternek is. Huszonkét éves korában nősült, és nyolc gyermeke született. 1942-ben szökött Magyarországra egyik lányával, aki akkor még csak 11 esztendőskorú volt, családját csak később követte őt. Hosszú hányódás után, Erdélyen, Bácskán keresztül jutottak a Baranya megyei Egyházaskozárra, ahol végleges otthonra lelt a többi, Moldvából elmenekült magyarral együtt. Furulyája egész élete során elkísérte, kezdetől fogva tagja volt a kozári hagyományörző népi együttesnek. 1981 augusztusában kapta meg a Népművészet Mestere címet, amelynek nem soká örülhetett.

Játéka egészen különleges hangzású volt. Sokan keresték fel és gyűjtöttek tőle, nemcsak a népzene tudósai, de fiatal népzeneészek is, akik meg akarták tanulni tőle a csángók táncdallamait és sajátos furulyatechnikáját, de ez utóbbi csak keveseknek sikerült. Gyógyíthatatlan betegsége ellenére sokáig bízott felépülésében, halála előtt néhány nappal még furulyált a betegágyában. Kedvenc dalát játszotta: „S én azért szerettem faluvégem lakni...”